

neprávně. Posléze doufá v rozvoj a uplatnění sociologie i v jiných zemích než jen ve Spojených státech.

Ježto vybíral spisy, které přinesly významné příspěvky v technice zkoumání, v oblasti myšlenek a v pochopení a zvládnutí sociálních problémů, má jeho postup při výkladu v podstatě tři stadia: Nejprve vykládá vztahy tématu knihy k autoru a k prostředí, jež a čím dalo podnět k práci, a eventuálně k příslušné literatuře, pak popisuje techniku a metodu zkoumání, jeho výsledky a metody analýzy a kriticky je posuzuje, a posléze hodnotí výsledky práce, zjišťuje, zda práce přispěla něčím k sociologické teorii, k dalšímu pokroku rozbiraného problému, uváděje práce, jež na to navazují at novými příspěvky nebo kritikou, a k zlepšení praktické činnosti samé.

Autor v názvu spisu velmi omezuje pojem vědecké sociologie a tím i její dějiny. Podle obsahu knihy začíná vědecká sociologie teprve monografiemi o jednotlivých sociálních problémech a otázkách zkoumaných empirickými metodami, ale nechce být pojednáním o sociologické teorii a tím méně o sociologických systémech. To, že závěry jednotlivých sociologických výzkumů srovnává nebo měří podle sociologických teorií, ukazuje však na to, že obecnou sociologii a její teorie uznává, byť i leckdy jen jako hypotézy. Sám také v tom smyslu mluví o teoriích středního dosahu, jež tedy zřejmě patří do obecné sociologie. Dal se asi zlákat monografiemi přírodovědními, nebo, jak se sám zmiňuje, britskými statistickými nebo demografickými monografiemi jako svým vzorem. Tak některé jeho názory a postup jdou nad pojetí knize výtčené a fakticky proti němu rozšiřují — a jistě správně — pojem vědecké sociologie. Ovšem o vybraných problémech a jich zkoumání poučuje kniha dobře a většinou podrobně, a podává tak vhodný návod k dalším výzkumům aspoň tohoto druhu.

Josef Král

### **Eli Ginzberg: Technology and Social Change.** *New York 1964*

Profesor Eli Ginzberg vydává v roce 1964 zajímavou knihu, reprezentující obsahem i formou užitečný krok vpřed v posuzování problémů vědeckotechnické revoluce. Proč obsahem? Proto, že je zaměřena na otázku všesvětovou a stále nejen nedorozšenou, ale zřejmě v celé šíři dosud ani neformulovanou, na otázku, týkající se bez metafory vývoje a životů celých generací dnešních, ještě více však budoucích — na otázku sociální role vědeckotechnické revoluce.

A proč je kniha cenná svojí formou? Jde o práci, zachycující pojetí a průběh seminářů, v němž tým teoretiků a praktiků se mezioborově snažil posuzovat řadu nových vztahů, souvisejících s vědeckotechnickou revolucí. Avšak více než to: Účastníci se snažili vytyčit a formulovat okruh závažných otázek, k nimž je třeba soustředit teoretickou práci

v budoucnu, a hodlal také na Kolumbijské universitě realizovat k těmto problémům v budoucnu další seminář.

Knihka tedy obrazy tento komplexní pohled, i když bohužel nikoli celou diskusi, která byla velmi polemická a nejen prohlubovala, nýbrž i odmítala některé teze referátů.

Nicméně i tyto základní referáty dávají možnost posoudit mínění filosofa, ekonoma, sociologa, manažera concernu leteckého průmyslu, vicepresidenta Bellovy společnosti a jiná: Posoudit mínění specialistů země, o jejichž postavení v praktické realizaci technických změn posledních desetiletí není pochyby.

Z filosofických pozic přistupuje k tematice Charles R. De Carlo, ředitel pro výchovu a vzdělání I. B. M. Jeho referát a tedy i kapitola práce má název *Perspektivy technologie*.

I když autor používá evolucionistické terminologie v literatuře zde obvyklé (technologické změny), ve vlastním výkladu věci dává pojmům správný obsah: mluví o „podstatných“ změnách v technice ve srovnání s epochou dřívější generace, mluví o světě „absolutních možností“ — zde s jistou metaforou, a charakterizuje velmi správně kvalitativně novou úlohu vědy a technologie, projevující se „v rostoucím úhrnu statků a služeb, jichž užíváme“. Myslím, že již tato formulace je přínosná, neboť poněkud mechanický pohled na materializaci vědeckých poznatků pouze ve výrobcích, nikoli však ve službách, zužuje obvykle náš pohled i hodnocení důsledků vědeckotechnické revoluce.

Autor cituje šťastně Jacquesa Ellula, aktivně překonávajícího známá dilemata o vědeckotechnické revoluci buď jako bezpracném štěstí nebo bezvýhodné záhubě lidstva. Můžeme litovat či radovat se z dnešního technického věku — píše tento autor. Nemůžeme ovšem vrátit věci zpět. Všechna litost po minuvším je zbytečná. Technický pokrok se nedá zavřít. Naši povinnosti je najít své místo v této současné situaci a ne v jiné. Nostalgie není ničím jiným než letem do země snů.

Ano, souhlasí prof. De Carlo, podstatou vědeckého racionalismu je přesvědčení o objektivně vědecké pravdě. Jde tedy o to, za pomoci řady poznávacích prostředků — jako jsou výpočetní stroje, průzkumové metody a techniky, speciální studie atd. — poznat realitu individua i kolektivní osobnosti.

V dalším autor zachycuje řadu reálných rysů této nové sociální reality: technika umožnila předně sepětí širokých sociálních celků, masové komunikace umožňují rychlé sjednocení znalostí, informací i akcí milionů lidí. Bylo řečeno, že komunikace a informace jsou pilířem dneška. Je otázka, jak se této potence využívá k masovému šíření vědeckých a technických poznatků, zda a jak se tím formuje a limituje úloha universit a institucí. Autor upozorňuje na růst úlohy těchto institucí zejména ve směru výchovy řídicích pracovníků. Výkon těchto pracovníků je stále méně myslitelný jen na základě běžných znalostí, vrozeného vztahu k lidem, bez profesionální kvalifikace. Velmi zajímavá je

analýza sociální pozice odborníků: De Carlo přiznává její prudký vzestup a ukazuje obecně přesvědčení vědců a specialistů, že nukleární zbraně, počítačová technika, bleskové komunikace atd. vytvářejí zcela nové sociální podmínky, v nichž by měla zaujmout řídicí místo elita, plánující a kontrolující pohyb k budoucnosti. Autor tyto názory prohlašuje za formu invertního utopismu, který prý se domnívá, že stačí jen změnit povahy a vznikne řádný svět, plán, kontrola. A není prý záruky, že by lidská bytost mohla žít ve světě, v němž by bylo odstraněno napětí, problémy a konflikty. Zde je jeho argumentace poplatná příliš známým a jistě ne novým pozicím. Zajímavé jsou však jeho poznámky o vlivu techniky na růst organizačních útvarů. Nejde o to, že by tato závislost nebyla ve světové literatuře známa. Jde ovšem o některá nová fakta, i když jsou hodnocena s určitou jednostranností, jak tomu obvykle bývá při hodnocení z pozic takové sociologie, která výrobně vztahovou složku sociálního dění nepovažuje za významnou. Uvádí se zde, že extrémním příkladem růstu organizace je ministerstvo obrany: Již dnes absorbuje větší podíl národního důchodu USA, než činí např. celý národní důchod Japonska, Kanady, Indie a Číny; a rovněž větší podíl, než činí výdaje všech státních a místních orgánů v USA, včetně veškerých nákladů na veřejné vzdělání od mateřských škol až po university.

Tato fakta jsou jistě udivující, sotva však je lze objasnit a vyvodit jejich příčiny pouze z technologie. Mnohem reálnější jsou proto argumenty, které autor uvádí dále, vyvozující růst organizace ze snah o zajištění větší stability v rychle se měnících podmínkách (úzce specializovaná výroba je zranitelnější), ze snah o zajištění širší výzkumu, který je v soudobých podmínkách naprosto nutný již i k odstranění nebezpečného rizika, z nezbytnosti systematického průzkumu trhu doma i v cizině, které nyní koncerny provádějí vesměs samy (marketingová orientace výroby) apod.

Avšak nejpozoruhodnější jsou fakta, která autor uvádí o růstu organizací, a úvahy o korelacích s rostoucí rolí osobnosti pracovníka za vědeckotechnické revoluce.

Skutečně proti představě aristotelovských „živých nástrojů“, statických otroků sotva rozlišovaných jmény a vykonávajících jednoduché pohyby rukou na polích, a přes armády proletářů, kteří se v tradičním kapitalismu stali přívěsky strojů, je soudobá vědeckotechnická revoluce na Západě charakterizována i tím, že má na jedné straně tendenci zbavovat se celých skupin pracovníků a tím potenciálně skrývá hrozivou nezaměstnanost, na druhé straně však vyhledává a stále více potřebuje tvořivé jedince, samostatné pracovníky, osobnosti, na všech stupních výroby. Tento druhý rys, na rozdíl od prvního, je podle mého názoru natolik obecný, nakolik je spojen s výrobně silovou oblastí. Vědeckotechnická revoluce bude v celém světě stále více vyžadovat výrobce — osobnost.

Autor si této tendence povšiml na základě

vlastních zkušeností např. v takové souvislosti, že v USA špičkoví odborníci mohou být využiti jen velikými koncerny, že v řízení koncernů o mamutích rozměrech je také možná nejučelnější specializace, a že v takových koncernech je možno provádět nejúčelnější kádrovou politiku (např. široká základna výběru vedoucích kádrů apod.).

Docenění změn v charakteru práce v souvislosti se změnami techniky vede i k vědeckější koncepci práce manažerů dnes. Vůbec — proč mluvit o manažerské profesi? Její podstatou je právě dnes práce s lidmi. Neboť stará koncepce „scientific management“ se orientovala na materiální produkci. Dnes však jde spíše o intelektuální procesy při řízení materiální produkce, a tedy o problémy optimální organizace lidí, motivů, měření schopností spolupracovníků, odpovědnosti, autority, sebekontroly. A zejména sebekontroly: Každý přece zná problém měření duševní práce, který představuje skutečně terra incognita nejen v literatuře, ale i v praxi. V naší praxi např. v problematickém stanovení měřítek a zejména norem duševní práce.

Druhá kapitola práce, jejímž autorem je profesor sociologie na Kolumbijské universitě Daniel Bell, má název *Postindustriální společnost*. Jde o takovou společnost, v níž nikoli již podnikatelská potence, nýbrž potence intelektuální se stává centrem společenského pohybu. Dnes prý skutečně velké kapitálové skupiny spolu konkurují nikoli ve svobodné soutěži na trhu, nýbrž v kapacitách výzkumu. To se dokumentuje na biliónových a neustále rostoucích částkách, věnovaných na výzkum, na spojení státních a soukromých zájmů ve výzkumu, a — což je sociologicky zajímavé — i na růstu sociální role techniků a vědců. Ti měli podle autora zvláště po válce zásadní slovo v Bílém domě, díky intimní informovanosti o atomovém programu.

Autor si klade i otázku komunikací mezi specialisty, zejména techniky a manažery: rozhodování vyžaduje informovanost, a tato je u manažera nutná i v technickém smyslu. Řešení vidí v rozšíření pedagogické funkce některých techniků, kteří se mají stát jakými „překladači“ kybernetického jazyka. V koncepci profilu manažera je autorova poznámka zajímavá jako stanovisko: totiž jako kritický postoj k teoriím manažera jako špičkového specialisty ve speciálních odvětvích technických věd.

Lze jistě mít různé kritické výhrady k autorovým tvrzením, že v postindustriální společnosti se nejlivnějšími a nejširšími organizacemi stávají university, zvláště když víme, že jen program „human relations“ u koncernu Western Electric je dotován vyšší sumou, než je roční rozpočet Harvardské university. Avšak naprosto souhlasně přijmeme všechna zásadní tvrzení této kapitoly, včetně teze o tom, že není inherentních tajemství a že snaha poznat dosud skryté v technice i společnosti je symptomem dneška.

I když další kapitoly jsou z hlediska naší recenze poněkud speciální (např. *Raketový a letecký průmysl*, *Dynamika technologie*,